

XORAZM VILOYATIDA YASHOVCHI AHOLI ORASIDA OG'IZ BO'SHLIG'INING XAVFSIZ (BENIGN) O'SMALARI: MORFOLOGIK VA MORFOMETRIK XUSUSIYATLARI

Nurmetov Bobur Mahmudovich
Urganch Davlat Tibbiyot Instituti
Stomatologiya kafedrası assistenti

Annotatsiya: *Og'iz bo'shlig'ining xavfsiz (benign) o'smalari epitelial, tolali biriktiruvchi, yog', asab, muskul, tomir va odontogen to'qimalardan kelib chiqadigan turli xil patologik jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bu o'smalarning aniq morfologik tavsifi hamda morfometrik baholanishi — o'lchami, shakli, o'sish xarakteri va hujayraviy tuzilishi — differensial diagnostika, davolash taktikasini belgilash va prognoz uchun katta ahamiyatga ega, chunki ba'zi xavfsiz shakllar klinik va gistopatologik jihatdan potensial xavfli yoki malign o'smalar bilan o'xshashlik ko'rsatishi mumkin. Mazkur maqolada og'iz bo'shlig'i xavfsiz o'smalarining zamonaviy klassifikatsiyasi, morfologik xususiyatlari va morfometrik baholash usullari bo'yicha adabiyotlar tahlil qilingan, so'nggi yillardagi klinik seriyalar asosidagi epidemiologik ma'lumotlar umumlashtirilgan hamda miqdoriy morfometrik tahlilning amaliy stomatologik patologiyadagi ahamiyati muhokama qilingan. Mavjud adabiyotlar turli populyatsiyalarda o'sma turlari taqsimotining sezilarli farq qilishini ko'rsatadi, bu esa, jumladan Markaziy Osiyo, shu jumladan O'zbekiston populyatsiyalari bo'yicha mintaqaviy tavsifiy tadqiqotlar zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.*

Kalit so'zlar: *og'iz bo'shlig'i; xavfsiz o'smalar; morfologiya; morfometriya; gistopatologiya; stomatologik patologiya; klassifikatsiya.*

1. Kirish

Og'iz bo'shlig'i gistologik jihatdan boy soha hisoblanadi: ko'p qatlamli yassi epitelii, kichik so'lak bezlari, tolali va yog' biriktiruvchi to'qima, ko'ndalang-targ'il muskullar, periferik asab tolalari, tomir tuzilmalari va odontogen to'qima qoldiqlari shu yerda joylashgan. Ushbu xilma-xillik og'iz bo'shlig'ida uchraydigan xavfsiz neoplazmalar va o'smasimon jarayonlarning kengligida — reaktiv fibroz giperplaziya va papillomadan tortib, shvannoma, lipoma, gemangioma va jag' suyaklarining odontogen o'smalarigacha — o'z aksini topadi.

Xavfsiz jarayonlar biopsiya orqali aniqlangan og'iz bo'shlig'i patologiyasining katta qismini tashkil qiladi. So'nggi turk tadqiqotchilari tomonidan o'tkazilgan, 235 bemorni qamrab olgan retrospektiv tahlilda radikulyar kista, periapikal granulyoma, dentigeroz kista va travmatik fibroma kabi xavfsiz yumshoq to'qima va suyak ichi jarayonlari tashxislarning katta qismini tashkil etgani, yumshoq to'qima jarayonlarida esa ayollarda birmuncha ko'proq uchragani qayd etilgan.

Klinik ko'rinish ko'pincha xavfsiz va potensial xavfli yoki malign jarayonlarni bir-biridan farqlash uchun yetarli bo'lmagani sababli, gistopatologik tekshiruv, tizimli

morfologik tavsif va zarur hollarda morfometrik o'lchov bilan birgalikda, diagnostik standart hisoblanadi. Adabiyotlarda dastlabki klinik tashxis bilan yakuniy gistopatologik tashxis o'rtasidagi nomuvofiqlik foizi bir necha foizni tashkil etishi, bunda ayniqsa noodontogen o'smalar guruhida bunday nomuvofiqlik ko'proq kuzatilishi ko'rsatilgan.

2. Og'iz bo'shlig'i xavfsiz o'smalarining klassifikatsiyasi

Og'iz bo'shlig'ining xavfsiz o'smalari an'anaviy ravishda kelib chiqish to'qimasiga qarab tasniflanadi: epitelial (masalan, yassi papilloma), tolali biriktiruvchi to'qima (fibroma, fibromatoz), yog' to'qimasi (lipoma), tomir (gemangioma, limfangioma), asab (shvannoma, neyrofibroma, granulyar hujayrali o'sma), muskul (leyomioma, rabdomioma), so'lak bezi (pleomorf adenoma va boshqa xavfsiz so'lak bezi neoplazmalari) hamda tish hosil qiluvchi to'qimalardan kelib chiquvchi odontogen o'smalar.

Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkilotining 2022-yilda chop etilgan bosh va bo'yin o'smalari klassifikatsiyasining beshinchi nashrida og'iz bo'shlig'i bobi biologik xatti-harakat asosida qayta tashkil etilgan, alohida noneoplastik jarayonlar bo'limi kiritilgan, yumshoq to'qima, asab, so'lak bezi va gematolimfoid jarayonlar esa tegishli maxsus boblarga ko'chirilgan. Bu qayta tasniflash o'sma gistogenezi va molekulyar mexanizmlari haqidagi zamonaviy tasavvurlarning rivojlanishini aks ettiradi va amaliy patologiyada morfologik tavsiflarning qanday guruhlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Og'iz bo'shlig'i miksoid guruhidagi o'smalar uchun taklif qilingan ishchi klassifikatsiya klinik va gistopatologik belgilari bir-biriga o'xshash bo'lgan holatlarda morfologiyaga asoslangan subklassifikatsiya diagnostikaga qanday yordam berishi mumkinligini yaqqol ko'rsatadi.

3. Morfologik xususiyatlar

Og'iz bo'shlig'i xavfsiz o'smalarining morfologik baholanishi odatda bir necha parametrlarni o'z ichiga oladi: klinik ko'rinish (rangi, sirt teksturasi, konsistensiyasi, yara mavjudligi), o'sish xarakteri (ekzofit, endofit, keng asosli yoki oyoqchali), gistologik arxitektura (kapsulalanganlik, chegaralarining aniqligi, hujayralar joylashishi) va sitologik xususiyatlar (yadro bir xilligi, atipiya yo'qligi, mitotik faollik).

Kapsulalanganlik va chegaralarning aniqligi ko'plab xavfsiz mezenximal o'smalar, jumladan shvannoma uchun xarakterlidir — bunda Antoni A va Antoni B ikki fazali tuzilishi hamda yadrolarning palisad joylashuvi (Verokay tanachalari) diagnostik ahamiyatga ega. O'n ikkita og'iz bo'shlig'i shvannomasi bo'yicha o'tkazilgan klinik seriyada bu o'smalar ko'pincha tilda joylashgani, sekin o'sadigan, aniq chegaralangan, simptomsiz shish sifatida namoyon bo'lgani va tashxis qo'yilgunga qadar o'rtacha uch yildan ortiq vaqt o'tgani qayd etilgan.

Xavfsiz asab o'smalari bo'yicha kengroq tahlilda, 157 ta holatni qamrab olgan klinik-patologik tadqiqotda travmatik nevroma, shvannoma va neyrofibroma eng ko'p uchraydigan shakllar ekani, til va yonoq shilliq qavati esa asosiy lokalizatsiya o'rinlari ekani ko'rsatilgan — bu esa differensial diagnostikada o'sma joylashuviga qarab morfologik kutilmalarni belgilashning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Angioleyomioma kabi tomir-muskul o'smalari bosh va bo'yin sohasida kam uchrasada, qalin devorli qon tomirlari atrofida konsentrik joylashgan silliq muskul tolalari bilan xarakterlanadigan o'ziga xos morfologiyaga ega bo'lib, bu uni og'iz shilliq qavatining boshqa uzun hujayrali (spindle-cell) jarayonlaridan farqlashga yordam beradi; o'n to'rtta holatni qamragan seriya lab va tilni asosiy lokalizatsiya sifatida tasdiqlagan va an'anaviy morfologiya bilan bir qatorda immunogistokimyoviy silliq muskul markerlarining diagnostik ahamiyatini ta'kidlagan.

Haqiqiy neoplazmalarga morfologik jihatdan o'xshash reaktiv va noneoplastik jarayonlar — birinchi navbatda yallig'lanish xarakteridagi tolali giperplaziya — og'iz bo'shlig'ida eng ko'p biopsiya qilinadigan jarayonlar qatoriga kiradi, bu esa reaktiv va neoplastik proliferatsiyalar o'rtasidagi morfologik o'xshashlik doimiy diagnostik muammo bo'lib qolayotganini ko'rsatadi.

4. Morfometrik parametrlar va baholash usullari

Morfometrik baholash sifat ko'rsatkichlariga asoslangan morfologik tavsifni o'sma o'lchamlari, shakl ko'rsatkichlari hamda mikroskopik darajada yadro va hujayra parametrlarini miqdoriy o'lchash orqali to'ldiradi. Makroskopik darajada morfometrik ma'lumotlarga odatda maksimal diametr, hajm bahosi va o'sish davomiyligiga bog'liq o'sish tezligi kiradi; mikroskopik darajada esa yadro maydoni, yadro-sitoplazma nisbati, shuningdek proliferatsiya yoki argirofil nukleolyar tashkil etuvchi hududlar (AgNOR) miqdorini aniqlash mumkin.

Kompyuter yordamida tasvirni tahlil qilish usullari AgNOR sonini va yadro morfometrik ko'rsatkichlarini miqdoriy baholash orqali displaziyali va displaziyasiz yoki malign epitelial jarayonlarni farqlashda qo'shimcha vosita sifatida qo'llanilgan. Bu esa avvalo premalign va malign holatlar uchun ishlab chiqilgan morfometrik usullarning, prinsipial jihatdan, xavfsiz proliferativ jarayonlarni tavsiflash va sifat baholash o'rniga ob'ektiv, takrorlanuvchan hisobot berish uchun moslashtirilishi mumkinligini ko'rsatadi.

O'sma o'lchamlari bo'yicha nashr etilgan klinik seriyalar foydali qiyosiy ko'rsatkichlarni beradi: og'iz bo'shlig'i shvannomalari uchun o'rtacha maksimal diametr taxminan ikki santimetrغا yaqin bo'lgani, og'iz tubida joylashgan eng katta holatlarda esa to'rt santimetrغا yetgani qayd etilgan, boshqa uzun hujayrali va miogen jarayonlar esa tashxis qo'yilgan paytda odatda kichikroq, sekin o'suvchi shish sifatida namoyon bo'ladi. Bunday o'lcham diapazonlarini taassurotga tayanmasdan, o'sma toifalari bo'yicha tizimli qayd etish muassasalar va populyatsiyalar o'rtasida izchilroq taqqoslash imkonini beradi.

5. Epidemiologik va mintaqaviy jihatlar

Og'iz bo'shlig'i xavfsiz o'smalari turlarining taqsimoti populyatsiya, murojaat xarakteri va tadqiqot davriga qarab farq qiladi. Yevropa akademik markazida o'tkazilgan, 536 ta og'iz-jag' jarayonini qamragan retrospektiv tahlilda takrorlanish moyilligiga ega xavfsiz kistalar (odontogen keratokista, ameloblastoma) alohida diagnostik guruh sifatida, yosh, jins va anatomik joylashuvi bo'yicha premalign va malign jarayonlardan statistik jihatdan farqlanishi ko'rsatilgan. Xuddi shunday, Janubiy Osiyodagi murojaat kasalxonasida

o'tkazilgan uch yillik retrospektiv seriyada gemangioma haqiqiy xavfsiz o'smalar orasida eng ko'p uchragan, yallig'lanish tolali giperplaziyasi esa noneoplastik reaktiv jarayonlar orasida ustunlik qilgan.

Markaziy Osiyo bo'yicha bunday populyatsiyaga xos ma'lumotlar hozircha cheklangan. So'nggi o'zbek adabiyot sharhida onkologik bemorlarning stomatologik holatiga ijtimoiy-biologik, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik omillarning ta'siri ko'rsatilgan bo'lsa-da, aniq mintaqaviy populyatsiyalarda, jumladan O'zbekistonning Xorazm viloyatida, og'iz bo'shlig'i xavfsiz o'smalarining maxsus morfologik va morfometrik tavsifi mavjud adabiyotlarda hali keng yoritilmagan. Bu esa standartlashtirilgan morfometrik protokollar asosida olib boriladigan prospektiv, biopsiyaga asoslangan tavsifiy tadqiqotlar uchun aniq imkoniyat mavjudligini ko'rsatadi.

6. Muhokama

Ko'rib chiqilgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, og'iz bo'shlig'i xavfsiz o'smalari uchun sifat morfologik atamashunosligi yaxshi shakllangan bo'lsa-da, morfometrik miqdoriylashtirish turli tadqiqot va muassasalarda notekis qo'llaniladi va ko'proq premalign hamda malign jarayonlar uchun saqlanib qolgan. Xavfsiz o'smalar uchun morfometrik hisobotni standartlashtirish — jumladan maksimal diametrni izchil o'lchash, o'sish davomiyligini qayd etish va imkon qadar yadro morfometrik ko'rsatkichlarini aniqlash — klinik seriyalar o'rtasidagi qiyoslanuvchanlikni oshiradi va malign potensialga ega jarayonlardan erta hamda ishonchliroq farqlashga yordam beradi.

Ilgari adabiyotlarda tavsiflanmagan populyatsiyalarda o'tkaziladigan mintaqaviy tavsifiy tadqiqotlar qo'shimcha qiymatga ega: ular ma'lum bir populyatsiyada muayyan xavfsiz o'sma turlarining nisbiy chastotasi va o'rtacha o'lchamlari xalqaro adabiyotda qayd etilgan naqshlarga mos kelishi yoki ulardan farq qilishini aniqlashga, shuningdek mahalliy klinik ta'lim va yo'naltirish amaliyotini takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin.

7. Xulosa

Og'iz bo'shlig'ining xavfsiz o'smalari morfologik jihatdan xilma-xil jarayonlar guruhini tashkil etadi, ularni aniq tashxislash va mos klinik davolash taktikasini belgilashda aniq gistopatologik tavsif, zarur hollarda esa morfometrik o'lchov bilan qo'llab-quvvatlangan yondashuv markaziy ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Turli mamlakatlardan olingan mavjud klinik seriyalar foydali qiyosiy asos bo'lib xizmat qiladi, ammo shu bilan birga populyatsiyaga xos morfologik va morfometrik ma'lumotlar, jumladan O'zbekiston populyatsiyalari bo'yicha, hamon yetarli emasligini ko'rsatadi. Kelgusida aniq mintaqaviy populyatsiyalarda, jumladan Xorazm viloyatida, standartlashtirilgan morfometrik protokollar asosida olib boriladigan prospektiv tadqiqotlar mavjud ilmiy bazani sezilarli darajada boyitishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muller S, Tilakaratne WM. Update from the 5th Edition of the World Health Organization Classification of Head and Neck Tumors: Tumours of the Oral Cavity and Mobile Tongue. *Head Neck Pathol.* 2022;16(1):54–62.
2. WHO Classification of Tumours Editorial Board. *Head and Neck Tumours (WHO Classification of Tumours Series, 5th ed., vol. 9).* Lyon: IARC; 2022.
3. Ertem SY, Uz F. An Assessment of the Distribution and Prevalence of Benign Intraoral Pathologies. *Diagnostics.* 2025;15(3):350.
4. Tamiolakis P, Chrysomali E, Sklavounou-Andrikopoulou A, Nikitakis NG. Oral neural tumors: clinicopathologic analysis of 157 cases and review of the literature. *J Clin Exp Dent.* 2019;11(8):e721–e731.
5. Bajpai M, Pardhe N. A Simplified Working Classification Proposed for Myxoid Tumors of Oral Cavity. 2017 [PMC5844690].
6. Intraoral Schwannomas: Presentation of a Series of 12 Cases [PMC3892247].
7. Diagnostic Concordance Characteristics of Oral Cavity Lesions [2718 ta holat retrospektiv tahlili] [PMC3886281].
8. Differential Retrospective Analysis in Oral Cancerous, Pre-cancerous, and Benign Tissue Biopsies [536 ta holat, Afina Milliy va Kapodistriya universiteti] [PMC9102769].
9. Clinicopathologic and Immunohistochemical Characterization of 14 Cases of Angioleiomyomas in Oral Cavity [PMC6167101].
10. Histopathological Study of Tumor and Tumor-Like Lesions of the Oral Cavity. *Ann Pathol Lab Med.*
11. Иминжорова Г.Р., Туланов Д.Ш., Шомирзаев Х.Д., Мамарасулова С.Р. Стоматологический статус пациентов злокачественными новообразованиями. *Medical Science of Uzbekistan.* 2025;4(1):9–11.